

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ ЯК ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Творчість В.Липинського є прикладом пошуку найбільш прийнятної для України суспільно-політичного устрою. Одне з центральних місць в обґрунтуванні концепції української державності вчений відводить хліборобсько-класократичній верстві, яка виступає основною рушійною силою політичного процесу. Вона забезпечує стабільність соціуму за схемою традиційної ієрархізованої організації суспільства. Політичним устроєм, який відповідає пануванню класократичної еліти і служить ідеальною формою організації державної влади в Україні, має бути спадкова трудова монархія на чолі з гетьманом. Таким чином, основоположні засади концепції української державності В.Липинського створюють підстави для конструктивної організації сучасного суспільно-політичного життя України.

Ключові слова: концепція української державності, теорія еліт, класократія, трудова монархія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз праць В'ячеслава Липинського (1882-1931) розкриває насамперед зв'язок між політичною ідеологією та історичним знанням. Його творчість є прикладом пошуку найбільш прийнятної для України суспільно-політичного устрою, який принципово відрізнявся б як від польської анархічної шляхетської демократії, так і від московського східного деспотизму. В'ячеслав Липинський, усвідомлюючи величезну загрозу повної асиміляції українського етносу, пропонує альтернативну теорію державності – консервативно-монархічну. Визначальні чинники його політичної концепції (авторитетна влада, хліборобсько-селянський потенціал, християнські цінності) залишаються актуальними і для сучасного українського державотворення.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. З-поміж досліджень життя і творчості В.Липинського у першій третині ХХ століття відзначають праці А.Андрієвського, Ю.Бачинського, В.Босого, М.Грушевського, Д.Дорошенка,

А.Жука, М.Козака, М.Кочубея, І.Крип'якевича, І.Кричевського, В.Кучабського, В.Мартинця, І.Мірчука, А.Монтрезора, О.Назарука, П.Скоропадського, В.Старосольського, С.Томашівського, К.Чеховича, С.Шемета та багатьох інших.

Історіософські проблеми постають в центрі уваги О.Пріцака, Б.Крупницького, О.Кульчицького, Л.Біласа, та ін.; у соціологічному й політологічному ракурсі аналізують спадщину В.Липинського І.Мірчук, М.Базілевський, М.Гришко, В.Ісаїв та ін. У працях Д.Чижевського подається структурний аналіз історіософії В.Липинського шляхом виділення універсальних категорій філософії історії з оригінальної моделі Липинського. І.Лисяк-Рудницький і Я.Пеленський одними з перших підводять його погляди під систему та класифікують в межах українського політичного простору.

Прикметно, що переважна більшість дослідників наукової спадщини В.Липинського схиляється до того, щоб кваліфікувати його не стільки як політика й історика, а швидше – як філософа історії. Та слід пам'ятати, що предмет історичних досліджень В.Липинського має не лише теоретичне значення, а, насамперед, – є вживаним, прикладним до розв'язання політичних проблем усіх часів [6]. Роботи М.Русина, В.Горського, В.Бурлачука, В.Потульницького дають філософсько-світоглядний і політико-соціальний аналіз творчого доробку В.Липинського в цілому.

Мета і завдання статті. Намагаючись відшукати в історії України модель її майбутнього державного ладу, В.Липинський зумів виробити конструктивну доктрину державотворення, яка репрезентує помірковану самостійницьку політику, що базується на власних традиціях [3; 6; 7]. Прослідкуємо її особливості та зв'язок із суттю української національної ідеї в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні особливо актуальною є концепція еліти В.Липинського, яку застосовують для аналізу феномену української національної еліти суспільства, що перебуває в стані трансформації. Адже розбудова незалежної

суверенної України викликає потребу вирішення великої розмаїтості різнопланових проблем соціального буття. Однією з них є необхідність дослідження і вивчення шляхів розвитку української національної ідеї, носіями якої є національна еліта. Отже, визначення шляхів покращення діяльності національної еліти через концепцію В.Липинського є важливим для соціальної філософії України. Оскільки розуміння В.Липинським еліти як провідної і неодмінної державотворчої та державоуправлінської групи нації, її ролі у творенні та об'єднанні нації, то напрацювання вченого в галузі елітизму не втратили актуальності, а подекуди є визначальними в нинішніх політичних умовах розбудови незалежної Української держави, творенні українських політичних владних структур, їх легітимності та співпраці [5].

Поняття «держава» — це наріжний елемент концепції В.Липинського. Показовими є також такі структурні складники, як «етнос» і «нація», «еліта» і «маси», «традиція» і «новація», «консерватизм» і «поступ» та ін. Ці історіософські категорії вживані В.Липинським у новаторському для України сенсі. В.Липинський, звертаючись до соціології, філософії, політології, історії, створює власну оригінальну державницьку концепцію на основі авторського потрактування вже існуючих соціально-філософських теорій європейських мислителів та власної інтерпретації подій з історії України та світу [7].

Проблема держави набирає у творчості В.Липинського домінуючого звучання, трансформуючись у політико-філософську концепцію, яка ставить собі за мету з'ясувати причини української «бездержавності» та віднайдення шляхів усунення її наслідків.

Наявність держави гарантує існування нації, узалежненої від цієї держави («державної» нації). У свою чергу національно оформлений колектив (свідомий територіально), що існує у формі взаємозалежних інтересів народних мас («пасивної більшості») та, виробленої ними ж, — еліти («активної меншості»), — визначає спосіб державного існування.

Тривала відсутність держави, як інституції, що забезпечує оформлення етнічної спільності в націю, змушує В.Липинського проголосити наріжним

питанням своїх досліджень державницьку екзистенцію українського етносу. Він вважає, що «бездержавність» українського народу зумовлюється несформованістю української нації (український народ є етнос, але не нація). Нація може постати лише за умови витворення в етнічному колективі «свідомої» національної ідеї, коли статичні характеристики «ми» – етносу» (окрема мова, «інакшість» характеру, звичаїв та компактність проживання на певній території) стануть предметом його теоретичного осмислення, філософської рефлексії й, коли це «стихийне» «ми» перетвориться на «свідому себе-цілість», яка, усвідомлюючи свою окремішність, бореться за своє існування і прагне його продовження. Тож від часу усвідомлення народом (етносом) своєї національної індивідуальності (вироблення власної філософії національної ідеї) розпочинається становлення нової спільноти – «ми-нації» («державної нації»). Подальше зміцнення національних прикмет відбувається на ґрунті чуття територіальної єдності — «свідомості територіального патріотизму».

Для виховання серед українського народу почуття патріотизму необхідним, на переконання В.Липинського, видається пробудження цього чуття територіальної єдності. Воно базується на трьох видах спільноти (це твердження спирається на аналіз сукупної цілосності наукових положень концепції В.Липинського): спільноті міфу (традиції), культури, інтересів.

Завершальний етап становлення політичної нації – це етап інституалізації нації в державних структурах та формах її реалізації. Остаточне становлення політичної нації стане можливим в умовах державної інституалізації національної спільноти, що дозволить не лише утвердити результати пошуків національної ідентичності, а, й, що є найважливішим, – забезпечуватиме умови для нормального функціонування й розвитку національного організму [7].

Отже, слабкість державницьких інтенцій українського народу мала пояснення в «нерозвиненості» української нації, як спільноти, що в ґрунті своєї визначеності спирається на ознаку територіальної (державної) спільноти, на

відміну від етносу як спільності мовно-культурної. Інституалізація етнічних особливостей в державних структурах закріплює територіальну свідомість нації. Тож наявність держави гарантує існування нації («політичної» чи «державної»). У свою чергу, національний організм, що існує у формі взаємозалежних інтересів мас та продукованих ними ж еліт, визначає спосіб державного існування: демократичний, охлократичний та класократичний відповідно до хаотичного, механічного та органічного типу стосунків між масами («пасивною більшістю») та елітою («активною меншістю»).

Хаотичний, механічний чи органічний тип стосунків між масами та аристократією – підстави диференціації методів державної організації: демократичний, охлократичний та класократичний – відповідно. Перші два методи виступають об'єктом критики В.Липинського. Третій, – власне його оригінальний витвір, – пропонується як найбільш доцільний для втілення принципів останнього в українському політикумі. Подана тріада роз'яснює можливі способи функціонування суспільного організму, моделюючи суб'єкт-суб'єктні форми поведінки двох різночисельних і різноякісних груп (еліти і мас), які й лежать в основі цього функціонування [1, с. 2].

Пропагування класократичного методу як єдино придатного до втілення його в українську політичну дійсність переконливо виводилось з очевидних переваг цього методу, що фокусувались у виваженості його положень. Врахування традицій та відкритість конструктивним нововведенням, прагнення до взаємообмеження інтересів еліт і мас інтересами протилежної сторони, панування традиційного виду легітимації (монархія) в суспільстві, В.Липинський вважає засадничими пунктами стабільності будь-якої держави, й дотримання їх українськими політиками вирішило б проблему нашої «бездержавності» [8].

Ієрархічність суспільного організму стверджує поділ суспільства на маси та аристократію (еліти). Цей принцип соціальної диференціації притаманний будь-якій спільноті (від «малих груп» до держави, незалежно від форми правління). Еліта необхідним чином має визначати ідеологічну стратегію

держави, й від її вмілого керування залежать «настрої» мас та, відповідно, стабільність суспільства [1].

В.Липинський, хоча так само не відводив масі активної історичної ролі, убачав у ній об'єкт націєтворення на ґрунті територіального патріотизму, тобто пробудження почуття солідарності та єдності всіх постійних мешканців української землі незалежно від їхнього етнічного походження, класової належності, віросповідання, соціально-культурного рівня, національної свідомості тощо. Почуття любові до рідного краю, – української землі, – як до органічної цілості, було, на його думку, необхідною та єдиною можливістю створення того найтіснішого у світі зв'язку людей, який зветься нацією. В.Липинський уважав еліту явищем динамічним, таким, що постійно оновлюється за рахунок кращих представників інших класів [6].

В.Липинський також обґрунтовував поділ на активну меншість і пасивну більшість за психологічними особливостями людей. За В.Липинським, українську елітарність потрібно сприймати передусім в морально-духовному сенсі, без фахової диференціації, а процес державотворення – справа еліти, але аж ніяк – не маси. Він вважає, що еліта – це група найкращих у конкретний історичний період представників нації, під проводом яких вона живе, росте і розвивається. Ця ж група є творцем духовних цінностей, що належать всьому суспільству, і – носієм національної ідеї. Вона підпорядковує власний народ національним завданням. Враховуючи важливість цієї проблеми, він неодноразово звертається до неї, висвітлюючи шляхи вирішення, досліджуючи роль різних класів і верств суспільства в її формуванні. Влада, за В. Липинським, – необхідний атрибут аристократії [1].

Висхідним пунктом, який зумовив елітистську спрямованість теорії В.Липинського та інших представників консервативного думання, була критика егалітаристських (демократичних) суспільних тенденцій, що набирали розмаху від середини XIX століття, і – намагання проаналізувати причини швидкої їх популяризації [7].

У вченні про еліту Липинський продовжує макіавеллівську традицію європейської політичної думки, суттєвий внесок до якої зробили Парето, Моска і Міхельс, вважаючи, що невід'ємним атрибутом будь-якої соціальної системи є наявність вищої, привілейованої верстви суспільства. Найголовнішу функцію провідної верстви політолог бачить в організації національної держави [3].

Отже, створена і розвинута мислителем власна теорія організації національної еліти є досягненням суспільно-політичної думки і її актуальність значною мірою підтвердилась в наші дні.

В.Липинський був послідовним консерватором, який пов'язував розбудову української держави з відродженням і модернізацією станового суспільства зразка держави часів Богдана Хмельницького. В уяві вченого найкращою формою організації суспільства була б та, що ґрунтувалася на класократичних (органічних) засадах, коли правління здійснюється лицарською або військовою верствою, яка заробляє на життя матеріальним виробництвом і є прикладом для еліт інших соціальних груп, кожна з яких інтегрована в корпоративний монархічний державний порядок.

Щоправда, наприкінці свого життя В.Липинський дійшов висновку, що найліпшою формою урядування в Україні може стати парламентарна монархія на зразок британської. Свої симпатії до англійської моделі вчений обґрунтовував наявністю в ній гармонійного та ритмічного балансу функцій між консерватизмом старої аристократії та поступовістю й революційністю нових соціальних груп [6].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, одне з центральних місць в обґрунтуванні концепції української державності вчений відводить хліборобсько-класократичній верстві, яка виступає основною рушійною силою політичного процесу [4]. В.Липинський аргументує необхідність встановлення в Україні особливого політичного режиму влади – класократії, яка характеризується рівновагою між владою і свободою, між силами консерватизму і прогресу. Вона забезпечує стабільність соціуму за схемою традиційної ієрархізованої організації суспільства. Політичним

устроєм, який відповідає пануванню класократичної еліти і служить ідеальною формою організації державної влади в Україні, має бути спадкова трудова монархія на чолі з гетьманом. Монарх, який обмежує владу еліти, й сам обмежений законом. Гетьман забезпечує національну ідентичність України, стоячи понад класами, партіями та особистими пристрастями. Таким чином, основоположні засади концепції української державності В.Липинського створюють підстави для конструктивної організації сучасного суспільно-політичного життя України, а, отже, – є спонукою до подальших наукових досліджень, спрямованих на виявлення найкращих шляхів і засобів її оптимізації.

Джерела та література:

1. Атаманюк З.М. Національна еліта – категорія соціальної філософії // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2002. – № 10 (спецвипуск). – С. 8-10.
2. Гордієнко М.Г. Концепція політичної еліти В.Липинського як фактор національно-державної ідентичності України // Нова політика. - 1998. - № 2. - С. 44-48.
3. Гордієнко М.Г. Сутність та основні засади концепції української державності В'ячеслава Липинського // Автореф. на здобуття наукового ступеня канд. політич. наук: 23.00.01 - теорія та історія політичної науки / Національний аграрний університет, Київ, 1999.– 18 с.
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів / В. Липинський. – Нью-Йорк: Булава, 1954. – 470с.
5. Маркітантов В. Елітистська концепція В'ячеслава Липинського/ Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Сковчиляс Л., Угрин Л. – Львів, ЦПД, 2008. – С.102–106.
6. Резнік В.В. Державницькі теорії Д.Донцова і В.Липинського: порівняльний аналіз // Автореф. на здобуття наукового ступеня канд. політич. наук: 23.00.01 – теорія та історія політичної науки / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України, Київ, 2008.– 18 с.
7. Тукаленко І.А. Консервативні мотиви в історіософії В.Липинського // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. — Випуск 27.— Київ, 1998. — С. 70-73.

8. Тукаленко І.А. Монархізм як засіб легітимації влади в теорії В.Липинського // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. Випуск 28. — Київ: Київський університет, 1998. — С. 63-66.

Елена Гудзенко-Александрук

**ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСКИЙ КАК ИДЕОЛОГ
СОЗДАНИЯ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА**

Творчество В. Липинского является примером поиска наиболее приемлемого для Украины общественно-политического уклада. Одно из центральных мест в обосновании концепции украинской государственности ученый отводит хлеборобско-класократическому слою, который выступает в качестве основной движущей силы политического процесса. Она обеспечивает стабильность социума по схеме традиционной иерархизованной организации общества. Политическим строем, который отвечает господству класократической элиты и служит идеальной формой организации государственной власти в Украине, должна быть наследственная трудовая монархия во главе с гетьманом. Таким образом, основополагающие принципы концепции украинской государственности В.Липинского создают основания для конструктивной организации современной общественно-политической жизни Украины.

Ключевые слова: концепция украинской государственности, теория элит, класократия, трудовая монархия.

Olena Hudzenko-Alexandruk

**VYACHESLAV LIPINSKY AS AN IDEOLOGIST OF CREATION OF THE
UKRAINIAN STATE**

V. Lypynsky works are examples of searching the most acceptable socio-political system for Ukraine. The scientist devotes one of the central places in the justification of the Ukrainian statehood concept to the tiller-classocratic group which is the main driving force of the political process. It provides stability of the society by means of traditional hierarchical society organization. The political system that corresponds to the classocratic elite domination and serves the ideal form of Ukrainian government should be hereditary labor monarchy headed by Hetman. Thus, the fundamental principles of V. Lypynskiy's Ukrainian statehood conception provide the grounds for constructive organization of modern social and political life of Ukraine.

Keywords: conception of the Ukrainian state system, theory of elites, classocratia, labour monarchy.